

Inzelt Éva

Kriminológiai Tanszék

Témavezető: Lévay Miklós

A TÁRSADALMI BERENDEZKEDÉS ÉS A KORRUPCIÓ

Wolsey Cromwellhez: „Corruption wins not more than honesty”
(W. Shakespeare: King Henry VIII)

Olyan világban szeretnénk élni, amelyben nincs korrupció, mert erkölcsi érzékünk-ből adódóan tudjuk, érezzük, hogy az rossz, a szó értelméből kiindulva annak mértéke az adott társadalom romlottsági szintjét jelzi. Egyszerűen fogalmaz Shakespeare is; Weöres Sándor ihletett fordításában: „A bűn nem visz följebb, mint a becsület.” Persze az Shakespeare korában is álom volt, hogy a korrupcióval ne lehessen többet elérni, mint tisztességes úton.

A korrupció az emberiség történetében

Ha a társadalmi berendezkedés és a korrupció kapcsolatát kívánjuk megvizsgálni az elsőként felmerülő kérdés a következő: Volt-e korrupciómentes társadalom a történelemben? Ha találnánk ilyet, lehetne miből példát meríteni, és talán segítene is a kiutat megtalálni. Erre bizonyosan nagy szükség lenne, hiszen ma minden nap új és újabb itthoni és külföldi korrupciós ügyek hírére ébredünk. A válasz rövid és kiábrándító, nem volt, csak a formái változtak. Ha nem lett volna már az ókori társadalmakban is gond a korrupció, Mózes nem intené ekképpen a népét: „...ne fogadj el vesztegetést” (Biblia, Mózes V. könyve, Igazságos ítélezés). A megvesztegethetetlenséget tulajdonképpen nem emberi tulajdonságnak tartották:

„Mert Istenetek, az UR ... Ő nagy, erős, félelmetes
... és akit nem lehet megvesztegetni.”

(Mózes V. könyve 10. rész 17.)

A görögök sem voltak jobbak. Tudjuk, hogy Themisztoklész vesztegetéssel nyerte a 480/479 évi választási kampányt, majd hagyta magát megvesztegetni az euboiiaiak által a csatahelyet illetően. A rómaiaknál sem volt ismeretlen a pénzzel való előnyszerzés. „Quando crumena sonat litem bene iura coronat” – írta Iuvenalis (Szatírák, X, 146), vagyis „Jó szónok pénzed? Bírónál célod eléred!” A középkorban sem változott a helyzet, például „Miksa megdöbbenve jött rá, hogy legfontosabb személyi tanácsadói már régóta a Fuggerek bérlistáján szerepelnek.” „Állapodjunk meg a pápával egy tízezer dukátos kompozícióban” A levélben a kompozíció a vesztegetés finomított kifejezése (G. Ogger: A Fuggerek, Kelly, 2008).

A korrupció fogalma

A korrupciót sokféleképpen definiálták. A corruptio a latin nyelvben romlottságot jelent, ez a corrumpo (kárt tesz valamiben, elront, elcsúfít) igéből származik. Innen eredeztethető a korrózió szó is, amit ugyan főleg fémek rozsdásodására használunk, de általában a jó tulajdonságok (mechanikai szilárdság, alak, fény) romlását jelenti. A korrupció a társadalom korróziója.

A Csemegi-kódex az alábbi módon foglalja össze a jelenség lényegét és büntetni rendeli azt: „Azon közhivatalnok, aki a teljesítendő cselekményért vagy annak mulasztásáért ajándékot vagy jutalmat követel, elfogad vagy az iránti ígéretet nem utasítja vissza, ha cselekménye nem járna hivatali kötelessége megszegésével, megvesztegetés vétsége miatt egy évig; ha pedig azzal járna: két évig terjedő fegyházzal büntetendő.” XLII. Fejezet, 465.§.

Álljon itt néhány megfogalmazás az utóbbi időkből hazai szerzőktől:

Gombár Csaba: „A korrupció mint romlottság az etikailag és jogilag minősített bűnök gyűjtőfogalma”.¹ Lengyel László: „Az állam romlottsága, a közérdekrontása a közérdek magáncélú befolyásolása által.”² Csermely P., Fodor I., Eva Joly, Lámfalussy S.: „Ide sorolható a törvénytelen befolyásolás, a vesztegetés, a jelentős protekció, a korrupcióalapú csalás, a hálapénz, a hatalommal való visszaélés, és hasonló törvényteleniségek”.³ Kránitz: „A korrupció – ossztársadalmi szinten – másodlagos jövedelem, újraelosztási rendszer, aminek léte az elsődleges elosztási rend függvénye.”⁴

A nemzetközi szervezetek is megpróbálták meghatározni a korrupció mibenlétét: „hivatali hatalom felhasználása saját nyereség céljára”, „using public office for private gain”

(OECD/DAC);⁵ „hivatali tekintéllyel és hatalommal való visszaélés saját haszon céljára”, „abuse of public authority and power for private benefit”(Utstein Anti-Corruption Resource Centre);⁶ „ráruházott hatalommal való visszaélés”, „abuse of entrusted power for private gain” (Transparency International);⁷ „A korrupció pozícióval vagy (köz)hatalommal való visszaélést jelent jogosulatlan előny megszerzése érdekében ... rendkívül sokszínű, heterogén jelenségről van szó, amely a

¹ GOMBÁR Cs.: „A korrupció mint közrossz, Írások a korrupcióról (szerk. Gombár Cs. – Hankiss E. – Lengyel L., Volosin H.) Korridor-Helikon, 1998, 47-87. o.

² LENGYEL László: Esszé a politikai korrupcióról, Írások a korrupcióról, (szerk. Gombár Cs. – Hankiss E. – Lengyel L. – Volosin H.) Korridor-Helikon, 1998, 105-123. o.

³ CSERMELY P. – FODOR I. – EVA JOLY – LÁMFALUSSY S.: Szárny és teher, Bölcsök Tanácsa Alapítvány, 2009, 127-216. o.

⁴ KRÁNITZ M.: A korrupciós bűnözés, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1988

⁵ OECD/DAC, Policy paper on anti-Corruption, 2006

⁶ Utstein Anti-Corruption Resource Centre (U4) <http://www.U4.no>

⁷ Transparency International, Global Corruption Report, 2006

mellett, hogy számtalan megjelenési formával rendelkezik, sem konkrét helyzethez, sem konkrét személyekhez, sem pedig konkrét területhez nem köthető.”⁸

A társadalom elfogadott működési, erkölcsi és jogi normáitól függ az, hogy mi a korrupció és mennyire ítéli el a társadalom.

Egyes társadalmakban a szociális-kulturális tradíció része a korrupció, amely átöröklődött a rendszerváltozások során. Így a hivatalos személy megajándékozása a tisztelet kifejezése, az ügyintézésért való fizetség természetes. A hivatalos személynek sem illik az ajándékot visszautasítani, de a szívességtévét sem egy rokonnak, ismerősnek.

A török baksis – történelmi okokból – nálunk sem ismeretlen. Görögország kormányzati rendszerének neve „fakelaki” azaz „kis boríték”, mert fizetni kell mindenért: ügyintézésért, állami megrendelésekért, kórházban az orvosnak stb., ahogy azt a Magyar Narancs szerkesztőségi cikke leírja, és elemzésük szerint a mostani pénzügyi összeomlásnak is egyik oka ez az általános gyakorlat.⁹

Közép-Kelet Európában a hivatalos személyek megvesztegetése a mindennapok része. Az emberek többsége elítéli, de csinálja. Kétségtelenül a vesztegetés alapvetően bűnös dolog, mint a hazugság, a csalás vagy a lopás. Az erkölcsi elítélésben azonban óvatosnak kell lenni, mert a korrupciónak nagyon sok oka lehet. Az Open Society Institute a korrupciót nem morális alapon kárhoztatja, hanem az ésszerűség és a hatásosság ellenségének tartja.¹⁰

Vannak, akik nem is kárhoztatják, sőt hasznosnak tartják. Egy szépirodalmi idézet mellett két, tudományos igényű írásra hívjuk fel a figyelmet.

„Hála Istennek, korrumpálhatóak. Emberek és szeretik a pénzt, mint mindnyájan. Nem farkasok. Amíg van korrupció, van remény is. Megvesztegetés! Ők az ember fő esélye. Amíg a bírák elfogadják a pénzt, van némi esély az igazságszolgáltatásra” (B. Brecht: Kurázi mama, 3. felvonás).

„A korrupció kenőolaj vagy homok (a gépezetbe) a gazdasági átmenet és fejlődés során?”¹¹

„A demokrácia, a műszaki-tudományos haladás és az innováció ára a kapitalizmus, s az üzleti korrupció az ár része.” „A korrupció a már megtermelt jövedelmek újraelosztása. Magyar adja a pénzt magyarnak – ettől sem több, sem kevesebb nem lesz a GDP. Sőt, az esetek többségében a korrupció a jövedelmek kiegyenlítése irányában hat.” „A Transparency listáján 2009-ben Magyarország a 46., Kína a 79., Oroszország a 146. volt. Ettől még ez a két nagy keleti gazdaság nagyszerűen fejlődik.”¹²

⁸ L. KIRCHKOPF (szerk.): Hogyan előzzük meg a korrupciót? Corvinus Egyetem, 2009

⁹ Magyar Narancs (2010. márc. 11.) szerkesztőségi cikk

¹⁰ W. L. MILLER – A. B. GRODELAND – T. Y. KOSHECHKINA: „Áldozatok-e vagy tettestársak-e az emberek? – Az ajándékok és vesztegetések használata hivatalnokok befolyásolására Kelet-Európában”. Open Society Institute, 1998

¹¹ SHANG-JIN Wei: Corruption in Economic Transition and Development: Grease or Sand? UNECE Spring Seminar, Genf, 2001

¹² MIHÁLYI Péter: „A korrupció mint bűnbak”, Népszabadság, 2010. február 16.

A korrupció kategorizálása

Az ERÜBS rendszer szerint a korrupciós bűncselekmények felosztása: vesztegetés illetve befolyással való üzérkedés, mindkettőnek van hivatali és gazdasági illetve aktív és passzív formája. Az amerikai rendszer megkülönbözteti a hivatali vesztegetést (public corruption), és az egyszerű, például üzleti vesztegetést (bribery).

Van aktív korrupció: a vesztegetés átadása; és passzív: annak elfogadása, bár sokszor a 'passzív' fél eleve kéri. Általános formája: pénz, de lehet kölcsönös szíveség vagy akár szexuális szolgáltatás is. A korrupció együtt járhat más bűncselekményekkel is, például csalással, okirathamisítással. Rendkívül veszélyes formája a gazdasági-politikai korrupciónak, amikor a törvényhozást befolyásolják, például hogy az adott üzleti kör számára kedvező törvény szülessen. Ez gyakorta a szervezett bűnözés kategóriájába esik.

A politikai korrupció sokszor nepotizmusban (rokonok előnyhöz, állami hivatalhoz való juttatása), klientelizmusban (politikai támogatásért állami hivatal vagy megbízás a klientúra tagjainak), favoritizmusban (saját párt tagjainak kinevezése, megbízása), a győztes mindent visz elv érvényesítése. Nem számít korrupciónak, de lehet jövőbeli „beruházásnak” tekinteni a későbbi előny megszerzése végett például az orvosi hálapénzt vagy a borraalót.

A korrupció célja

A korrupció célja valamilyen előnyszerzés. Ennek területeit és szintjeit az alábbiakban jelölhetjük ki.

- 1) Gazdasági versenyelőny (cégek közötti, emberek közötti)
- 2) Politikai versenyelőny (pártfinanszírozás, de ideértve nem politikai testületekbe való választást is vagy rendezvények, létesítmények helyének kijelölését)
- 3) Megélhetési, egészségi
- 4) A büntetés elkerülése
- 5) Életmentés (pl. örök lefizetése fogolyszöktetés, lehet pozitív cselekmény is!)

A gazdasági és politikai korrupció, vesztegetés és bennfentes kapcsolatokra épülő formái kifejezetten a fehérgalléros bűnözés körébe tartozik.

A partnerek a korrupcióban

A korrupciós aktusban legalább két érdekelt fél van. Az egyik fél a korrumpáló: jogulatlan előnyhöz jut, vagy csak másként nem tudja elérni egyébként törvényes célját.

A másik fél a korrumpált hivatalnok: csak akkor cselekszik kötelessége szerint, ha anyagi előnyhöz jut, vagy előnyért kötelességét is megszegi.

Nemzetközi küzdelem példái a korrupció ellen az utóbbi évtizedekben

A Nemzetközi Kereskedelmi Kamara (International Chamber of Commerce) 1977-ben bocsátotta ki első jelentését és ajánlásait a korrupció ellen, felismerve azt, hogy annak elterjedése tönkretelheti a világgazdaságot. Az elsőt azután számos újabb követte, jelezvén az erőfeszítések eredménytelenségét.¹³ Lord Shawcross vezette bizottság azért alakult 1975-ben, hogy szabályozást dolgozzon ki a nemzetközi korrupció ellen. Közvetlen előzménye az a botrányosorozat volt, amikor kiderült, hogy amerikai vállalatok japán, olasz és holland kormánytisztviselőket vesztegettek meg. A jelentés megtárgyalása az ENSZ-ben Észak-Dél vitába torkollott. A fejlett ipari országok szerint a korrupció a fejlődő országok problémája, míg az utóbbiak szerint a multinacionális cégek praktikája. 1990-ben újabb korrupciós botrányhullám, ami nagyon sok országot (Olaszország, Franciaország, Belgium, Japán, Dél-Korea, India, Indonézia, Mexikó, Nigéria, Zaire stb.), ösztönözte a Vincke által elnökölt bizottság felállítását, amely nemzetközi ajánlásokat dolgozott ki. Ezek és a későbbiek sem hoztak átütő eredményt. A TIME 1998-ban részletesen foglalkozott a korrupciós világhelyzettel, beszédes a címlap is, ahol sok alak látható, szemüket eltakarják, kezük pénzt ad és vesz át, a cím pedig ez: „A korrupció rákfenéje”.¹⁴

Nagyon sok nemzetközi szervezet és ország hozott törvényt a korrupció megakadályozására. A legtöbbször ajánlott „varázsfegyverek” a következők: az átláthatóság és az elszámoltathatóság. A civil társadalmi és parlamenti kontroll, szabad média. Az információhoz való nem korlátozott hozzájutás. A bejelentők védelme és jutalmazása. A bürokratikus rendszer egyszerűsítése. A korrupció hatékony feltárása és büntetése.

A törvények és különböző korrupcióellenes szervezetek felállítása nem hozott átütő sikert. Az előbbieket elvi deklarációi nincsenek összhangban más törvényekkel, amelyek gátolják az információhoz való hozzájutást, a tények feltárását. Például üzleti és nemzetbiztonsági érdekekre, személyi jogokra való hivatkozás zártkörű tenderek, a határozatok és a kifizetések nyilvánosság elől való elzárása.

Feltárt korrupciós botrányok a nagyvilágban

A korrupció természetét konkrét példákön érdemes illusztrálni. Mint látni fogjuk, a legtekintélyesebb szervezetek sem maradnak ki, illetve számunkra még mindig példaadó országok sem immunisak e kórral szemben. A nemzetközi szervezetekkel

¹³ HEIMANN, F. – VINCKE, F. (eds.): Fighting Corruption, International Corporate Integrity Handbook, International Chamber of Commerce, 2008

¹⁴ James WALSH: A World War on Bribery, Time, 1998. június 22., 17. o. Címlap: The Cancer of Corruption

kezdjük, a fejlett országok jellemző esetei után pedig a korrupciós skála alján elhelyezkedő államok problémáit vesszük górcső alá.

I. Az Egyesült Nemzetek Szövetsége (ENSZ) és a Nemzetközi Olimpiai Bizottság (NOB)

Sajnos e nagy tekintélyű intézményeket rendszeresen rázzák meg különböző korrupciós botrányok. Az utóbbi évek egyik legnagyobb ilyen ügye az 1991-es iraki háború utáni ENSZ akcióval volt kapcsolatos. Az ENSZ létrehozta az „Élelmet olajért” programot, amely szerint az irakiak eladhattak olajat, de annak áráért csak élelmiszert és gyógyszert vehettek. Szaddam kormánya azonban felárat számított, vagyis névlegesen olcsón adta az olajat, de ténylegesen többet kért érte. Visszatérítést követelt a vevőktől, amit fegyverek vásárlására és palotáinak újjáépítésére fordított. 1998 decemberében az ENSZ egy svájci társaságot, a Contecna-t bízta meg azzal, hogy figyelemmel kövesse a humanitárius „olajat élelmiszereért” programot. A Contecna alkalmazta Kojo Annan-t Kofi Annan, ENSZ főtitkár fiát. A botrány akkor dagadt igazán nagyra, amikor kiderült, hogy a 65 milliárd dolláros program bevételéből legalább 2 milliárd dollárt Szaddam Husszein tett zsebre. Kofi Annan kénytelen volt megbízni Paul Volckert, hogy vizsgálja ki az ügyet. A Volcker-bizottság megállapította, hogy a program vezetője kedvező olajüzleteket juttatott barátainak, és maga is részesedett a haszonból elfogadva a készpénz juttatásokat. Kofi Annant elmarasztalták az ellenőrzés elmulasztásában. Kojo Annan hazudott a bizottságnak, apja két beosztottja pedig az ENSZ-nél fontos dokumentumokat semmisített meg. 2005-ben sorra tárták fel a programmal kapcsolatos visszaéléseket. A Bayoil olajtársaság (Houston) tulajdonosát, az 51 éves ifj. David Chalmerst és két vezetőtársát azzal vádolták a new yorki ügyészek, hogy titokban sokmillió dollárt juttattak Szaddam Husszein rendszerének abból a célból, hogy biztosítsák az olajüzletüket az ENSZ botrányok övezte „olajat élelmiszereért” program keretében. Lemondott Andrew Lindberg az AWB ausztrál búzaexportáló cég vezérigazgatója, mert 1996 és 2003 között 222 millió dollár vesztegetési pénzt adtak iraki minisztereknek cserébe előnyös szerződésekért. Oscar Wyatt texasi olajmágnást 2007. november végén ítélték el, mert az ENSZ olajért élelmiszert programja keretében kenőpénzt adott Szaddam Husszeinnek. Wyatt 1 év börtönt és 11 millió dollár pénzbüntetést kapott.¹⁵

Az olimpia is egyre inkább üzletté vált. A nagy pénzek szinte vonzzák a döntéshozók megvesztegetését. A legtöbb ügyet sikerült „házon belül” eltussolni vagy nem is derült ki az, hogy a NOB tagok közül ki mit fogadott el a szavazatáért. 1998-ban az USA-ban büntetőeljárást indítottak a hazai rendezőbizottság tagjai ellen a 2002-es téli olimpiai játékok kapcsán. Salt Lake City olimpiai szervezőbizottsága a következőket ismerte el a vizsgálat során: 393000 dollár összegben 13

¹⁵ Time, 2005. április 11.

embernek adtak ösztöndíjat, akik közül 6 rokona volt a NOB valamelyik tagjának. 28000 dollárt fordítottak 3 NOB tag amerikai orvosi kezelésének költségeire. Ehhez járultak még az értékes ajándékok, szálloda- és éttermi számlák, repülőjegyek, sőt még ruhavásárlási számlák is. Az ügy érintette a NOB elnökét, Juan Antonio Samarach-ot is, aki a legdrágább szállodákban lakott, külön gépet használt, és elfogadott értékes ajándékokat. A vizsgálat során felszínre került, hogy 1984. óta nem volt olyan olimpiai játék, amelynek rendezési jogát ne vesztegetéssel szereztek volna meg. A fejlődő országból jövő NOB tagok szavazatukért néhány ezer, esetenként néhány tízezer dollárt kaptak. A NOB végül kénytelen volt szembesülni azzal, hogy sötét ügyei nyilvánosságot kaptak. Több NOB tagot leváltottak vagy magától lemondott, szabályozták az olimpiai helyszínének kijelölési folyamatát, és megszigorították az ajándékok elfogadását.¹⁶

II. Fejlett, demokratikus berendezkedésű országok

1. Európa és az Amerikai Egyesült Államok – gazdasági korrupció

Alfons Mensdorff-Pouilly fegyverügynököt azzal a váddal tartóztatták le 2010. január 29-én Angliában, hogy kenőpénzek kifizetésére konspirált több országban. Öt nap után szabadlábra helyezték óvadék ellenében (500.000 font óvadék + 500.000 font kezességvállalás).

2010. február 5-én a vádakát visszavonták, szabadlábra helyezték. A British Aerospace hadiipari cég 30 millió fontot fizetett az ügyet feltáró brit Serious Fraud Office-nak (nagyértékű csalásokat kivizsgáló brit hivatalnak), amit Tanzániának továbbítanak jótékonyági célokra, és 250 millió fontot az amerikai igazságügyi minisztériumnak. Az angol jog szerint részleges beismerés esetén ilyen vádalku köthető, és mentesít a teljes vád alól. Így a korrupció vádját is ejtették – ezt a cég nem ismerte el – csak „szabálytalanságok” történtek a tanzániai, magyar, cseh és osztrák ügyleteknél. A szabálytalanságokról nem adtak felvilágosítást, és a korrupciós vád elejtése azt jelenti, hogy a cég továbbra is részt vehet állami hadirendelésekben. A svéd vizsgálat is leállt, mert az azt szorgalmazó főügyészt nyugdíjazták. Ausztriában Mensdorffnak még védekeznie kell hamis tanúzás, vesztegetés és pénzmosás vádjával szemben.¹⁷⁻¹⁸ Miért fizetett a British Aerospace az amerikai-aknak Mensdorff-Pouilly ügyében? A világ fegyvergyártói között óriási a konkurenciaharc. Több milliárd dollárról, sok ezer munkahelyről van szó, ezért az expor-

¹⁶ Robert SULLIVAN: How the Olympics Were Brought? Time, 1999. január 25. Címlap: The Olympics Scandal

¹⁷ FÖLDEVÁRI. Zs.: „Mit tudhatott Mensdorff, hogy a Bae konszern 87 milliárd forintot fizetett?” HVG Online, 2010. febr. 8.

¹⁸ LÁZÁR Gy.: Arisztokraták és Gripenek, Élet és Irodalom LIV (6), 2010. február 12. (A svéd STV televíziós csatorna díjnyertes Uppdrag Granskning programjában sugárzott filmriportok felhasználásával.)

táló államok is támogatják a fegyvereladási üzletet, és gyakorta szemet hunynak szabálytalanságok, törvénytérsek felett. A nagybani vevők is rendszerint államok, a döntéshozó politikusokat kell lefizetni. Ezt minden ország csinálta, de az Egyesült Államokban a Lockheed vesztegetési botrány után egy szigorú törvény, a Foreign Corrupt Practices Act (FCPA) ezt megtiltotta. A következmény az volt, hogy az angolok, a franciák és az oroszok kihasználva a helyzetet, hagyományos amerikai piacokat is megkaparintottak. A British Aerospace leányvállalatokat létesített az USA-ban, így már rájuk is vonatkozott az FCPA törvény. Ez lehetett az oka a kb. 80 milliárd forintot kitevő összeg átutalásának. A British Aerospace más országok ügyleteibe is belefolyt, ahol korábbi esetek miatt megtiltották a korrupciós pénz fizetését. Így például a svéd Gripen vadászgépek esetén is ők csinálták a „marketinget”. Mensdorff csak a politikusokat cserkészte be, a British Aerospace erre a célra elkülönített alapból fizetett. Gripen ügyben a következő kenőpénzek Mensdorff dokumentációja szerint: Magyarország 5 főnek 3 milliárd forint, Csehország 20 főnek 18 milliárd forintnak megfelelő összeg. Neki a jutaléka átszámítva 1,6 milliárd forint volt.

2. Európa és az Amerikai Egyesült Államok – pártfinanszírozás

Nagy-Britannia

2006-ban letartóztatták a dúsgazdag üzletembert, Lord Levyt, akit a sajtóban csak Mr. Cashpoint-ként (pénzkiadó automataként) emlegetnek, az elmúlt 70 év legsúlyosabbnak tekintett parlamenti korrupciós botrányával kapcsolatban. Illegális pártfinanszírozással gyanúsítják. A törvény szerint 5000 font feletti adományokat nyilvánosságra kell hozni, a kölcsönöket azonban nem. Ezt a joghézagot használta ki, és a „hitelezők” pénzükért nemességet, illetve kitüntetések kaptak. Egy 1925-ös törvény szerint viszont „pártadomány fejében tilos kitüntetést kilátásba helyezni”. A Munkáspárt 14 millió font kölcsönt vett fel üzletemberekétől a 2005. évi parlamenti választások előtt. Közülük négyet javasolt a kormányfő a Lordok Házába. Három jelölt nevét a korrupcióellenes bizottság felfüggesztette, a negyedik önként lemondott.¹⁹

Olaszország

Silvio Berlusconi, aki többször volt és jelenleg is miniszterelnök 2 év 9 hónapi börtönrre ítélték, 1998-ban korrupcióért, vesztegetésért és illegális pártfinanszírozásért. Büntársait lecsukták, ő nem került börtönbe.²⁰

¹⁹ R. HAHN V.: „A hullámok Tony Blair bokáját verdesik”, Népszabadság 2006. július 14.

²⁰ J. WALSH: „Világháború a megvesztegetés ellen”, Time, 1998. június 12.

Franciaország

Alain Juppe volt francia miniszterelnököt illegális pártfinanszírozás miatt 10 évre köztisztviseléstől eltiltották 2004 januárjában, amit az év végén egy évre enyhítették a fellebbezési bíróságok.²¹

Németország

Pénzügyi botrány vetett véget Helmut Kohl német kancellár, Németország egyesítője, politikai karrierjének. Különböző cégektől márka milliók érkeztek titkos számlákra, amelyekből finanszírozták a Kereszténydemokrata Párt (CDU) kiadásait, de jutott saját zsebbe is. Wolfgang Hiller valószínű azért lett öngyilkos, mert az illegális adományokból a saját számlájára is irányított jelentős összegeket. A CDU egész vezetőségét érintette az ügy, a kijelölt utódnak Wolfgang Schäuble-nek is le kellett mondania. Kohl-t és társait sokáig börtön fenyegette, de végül – érdemeikre való tekintettel – megúszták a büntetést.²²

Amerikai Egyesült Államok

A politikai kampányok támogatása és a lobbizás az USA-ban is probléma. 2006-ban Jack Abranoff körül bontakozott ki botrány kapcsán a Time hosszú tényfeltáró cikket közölt, aminek már a címe is beszédes: „Az ember, aki megvette Washington”. A Népszabadság pedig „Robbant a republikánus lobbibomba” címmel adott hírt az ügyről.²³⁻²⁴

3. A dél-koreai gyakorlat

A különböző manipulációkat a cégek jótékonyági adományokkal teszik jóvá. A Hyundai-Kia Gépjármű Társaság ellen vizsgálat indult, mert nagyobb összegeket juttattak kormányhivatalnokoknak döntéseiket befolyásolandó. A cég elnézést kért, hogy „aggodalmat okozott a nemzetnek” és 1 milliárd dollárt adományozott jótékony célokra. Az amerikai érdekeltségű Lone Star Funds, egy bankvásárlás során tett megvesztegetését 105 millió dolláros adománnyal igyekezett kompenzálni. A Samsung 800 millió dollárt adott jótékonyági célokra, amikor elnökét Lee Kun Hee-t megvesztegetéssel vádolták. Bár ez a taktika számos esetben sikerrel járt, újabban a média azt követeli, hogy a kormány ezek után se nézze el, ha büntény történt.²⁵

²¹ Time, 2004. december 13.

²² Charles P. WALLACE: Kohl's Disgrace. The Harder They Fall, Time, 2000. január 31, 22. o.

²³ TUMULTY K.: „The man who bought Washington”, Time, 2006. jan. 16.

²⁴ HORVÁTH G.: „Robbant a republikánus lobbibomba”, Népszabadság, 2006. jan. 4.

²⁵ Time, 2006. május 1.

III. Két világ határán

Egy érdekes felmérést eredményezett a finn és az orosz igazságügyi minisztériumok együttműködésében készült felmérés.²⁶ A két ország határán fellépő korrupció mibenlétét és okait kutatták. Nem túl meglepő módon az az eredmény született, hogy a finn oldalon a korrupció minimális volt, míg az orosz oldalon a válaszok lényegét „semmi sem megy ajándék nélkül” véleményben foglalhatjuk össze. A finneknél a büntetőtörvénykönyv keményen szankcionálja a korrupciót, amit jobbra a vesztegetéssel azonosít, de azt szélesen értelmezi; tehát egy hivatalnok nemcsak pénzt nem fogadhat el, hanem semmi más hasznot nem húzhat a beosztásából. A megkérdezett finn és orosz üzletemberek úgy nyilatkoztak, hogy finn tisztviselőt nem lehet megvesztegetni, de szükség sincs rá. Nem úgy a határ másik oldalán, ahol a vámos, határőr vagy más hivatalos személy csak akkor végzi el gyorsan a munkáját, ha van valami gyorsító. Ez legtöbbször kis ajándék, amit az oroszok nem is ítélnék el. A nagyobb vesztegetéseket, amikor a hivatalos személy szemet huny szabálytalanságok felett is, illetve ő mondja meg az árat, a válaszolók egy része elítéli, de van olyan vélemény is, hogy annak is meg kell élnie valamiből. Az orosz üzletemberek úgy látják, hogy a korrupció a problémamegoldás része, kölcsönösen előnyös, mert az ajándék vagy a pénz a hivatalnokot a „helyes” döntés irányába tereli. A finnek szerint a különbség lényegében kulturális, de elismerik azt, hogy jövedelmi különbségek, az életszínvonal, a társadalmi berendezkedés és a túltengő bürokrácia a fő oka a korrupció elterjedtségének az orosz oldalon. Azt is tudják, hogy baráti szívességek láncolata nélkül a mindennapi lét is gondot okoz Oroszországban. A finn üzletemberek közül néhányan bevallották, hogy több esetben kénytelenek voltak az ottani játékszabályok szerint játszani

IV. Szegény országok

Tanzánia

Tanzánia Tanganyika és Zanzibár brit gyarmatokból jött létre 1964-ben. Az olajválság és az Ugandával való háború nagymértékű inflációt és gazdasági hanyatlást okozott. Az általános állami korrupció akkor nőtt meg, amikor a tisztviselők fizetése már a megélhetésre sem lett elég. A korrupció jellemzője az üzleti megvesztegetés állami beszerzési (import) ügyekben és a magas szintű politikai korrupció. A gyarmati uralom után egy egyenlőségen alapuló társadalmat hoztak létre, amit azonban nagy szegénység jellemezett. Az alacsonyabb szinteken ugyan jelen volt a korrupció, de az állami felső szinteket akkor érte el igazán, amikor megfelelő szabályozás nélkül liberalizálták a gazdaságot. Minden eddigi kormány hozott törvényt a korrupció ellen (az első az Arusha nyilatkozat volt 1967-ben), de ezek végrehajtása nem történt meg. Például 2000 és 2004 között összesen 9 embert

²⁶ M. VIUHKO – M. LEHTI – A. TAYBAKOV – P. KLEMETSOV – P. DEMIN – R. TUMANOV: Corruption on the Finnish-Russian Border, Heuni, Helsinki, 2009

ítéltek el, az ügyek nagy része nem került bíróság elé vagy nem született elmarasztaló ítélet. Az elítéltek között egyetlen magas szintű állami vezető sem volt.²⁷

Nicaragua

Nicaraguában a politikai korrupció gyökerei a spanyol gyarmatosítás idejére nyúlik vissza. A hivatalokat vásárolták, a befektetett pénz pedig úgy térült meg, hogy minden adó és vám után a tisztviselő járadékban részesült. Abban az időben ez a gyakorlat Európában is virágzott, de Nicaraguában mind a mai napig így mennek a dolgok. A politikai hatalom egyben a személyes meggazdagodás lehetőségét jelenti a hatalomban lévő elitnek és klientúrájának. A társadalom kettészakadt az oligarcha családokra, akik kapcsolatukat házasságok révén fűzik szorosra, és szegényekre. A politikai elit olyan társadalmat teremtett, amelyben nincs éles határ a magán és a közjavak között, az állami jövedelmek személyes vagyონukat gazdagítják. A korrupció lényege itt nem a szokásos, az ügymenet felgyorsítása vagy egyszerű előnyök elérése, hanem az, hogy ki mennyit harácsolhat az állami forrásokból. Annak, aki nem tartozik a családokhoz vagy nincs befolyásos pártfogója egyetlen esélye egy közhivatalnok megvesztegetése. A közfelfogás a korrupciót illetően valamennyit változott a polgárháborút követően, amikor a felkelők megbuktatták a diktatúrát. Cégeket államosítottak, az új kormányzat(ok) több pénzt költöttek az iskola- és az egészségügyre. Az 1990-es években gazdasági reform és reprivatizáció ment végbe, aminek során az állami vagyón a volt sandinista felkelők egyéni vagyónává vagy az általuk létrehozott szövetkezetek vagyónává vált. A társadalmi egyenlőtlenségek megmaradtak a gazdagok és a szegények között, egy miniszter százszor többet keres, mint például egy ápolónő. A nicaraguai társadalmi gondok egész Dél-Amerikára jellemzőek.²⁸

Afganisztán

A háború és belháború sújtotta országban a szegénység és az erőszak azok a tényezők, amit külső szemlélő a legaggasztóbbnak tart. Az ENSZ-nek a Kábítószerrel és a Bűnözéssel foglalkozó Hivatala, az UNODC munkatársai az afgánokat kérdezve viszont meglepődve tapasztalták, hogy ők a korrupciót, mint legnagyobb problémát, a fentiek elé sorolták.²⁹ A kutatók felmérése szerint a korrupciós aktusok során forgó pénzmenyiség összemérhető a teljes nemzeti jövedelemmel. A hivatalnokok megvesztegetése a mindennapok része, ugyanis semmit sem lehet elintézni kenőpénz nélkül. Ez mind a városokra, mind a vidékre igaz. A baksist készpénzben kérik és adják. Ennek átlagos összege 160 USD, miközben az egy főre jutó éves jövedelem 425 USD. A teljes megvesztegetési összeget 2009-ben 2,5 milliárd USD-re becsülik. Az afgánok 25 %-a rendőröket és helyi hivatalnokokat veszte-

²⁷ M. SEPPÄNEN – P. VIRTANEN: Corruption, Poverty and Gender. With case studies of Nicaragua and Tanzania, Ministry of Foreign Affairs, Finland, 2008, 110-151. o.

²⁸ M. SEPPÄNEN – P. VIRTANE: i.m. 52-100. o.

²⁹ E. BISOGNO – A. Alvazzi del FRATE – P. DAVIS: „Corruption in Afghanistan, UNODC, 2010

getett meg, míg 10-20 % bírónak, ügyészeknek, orvosoknak és kormánytagoknak fizetett vesztegetési pénzt. A lakosok nem bíznak az államban és képviselőiben, feljelentés alig fordul elő. A patrónus-kliens kapcsolat az afgán társadalomban hagyományosan erős, de e törzsi viszonyokat felborította a drogkereskedelemből hirtelen meggazdagodott réteg megjelenése. Az ENSZ a szokásos orvosságokat javasolja, de a bonyolult és háborús viszonyok miatt ez valószínűleg végrehajthatatlan. A kormány csak az ország egy részét ellenőrzi, a korrump hivatalnokok leváltása a bonyolult törzsi-politikai egyensúlyt ingatná meg. Még a béke beköszöntése után is, aminek ideje jelenleg megjósolhatatlan, valószínűleg évtizedek kellenek és nagy elszántság a korrupció jelentős csökkentéséhez Afganisztánban. A fenti példák alapján megítélhetjük hazánk helyét is, de ennek részletezése szétfeszítené e dolgozat kereteit. A különböző berendezkedésű országok jellemző korrupciós struktúrájának elemzése egy általánosabb következtetés levonását is megengedi.

Összegzés

A korrupció megjelenési formái különböző berendezkedésű és fejlettségű országokban

Fejlett országokra és demokráciákra jellemző

- 1) Gazdasági versenyelőny (cégek közötti, emberek közötti) – a vesztegetés a legkevésbé fertőzött országoknál (pl. Svédország, Egyesült Királyság) az országon belül erkölcsstelen és büntetendő, export segítése esetén elnézőbb szemlélet
- 2) Politikai versenyelőny (pártfinanszírozás)

Közepesen fejlett országok és demokráciák

- 1) Gazdasági versenyelőny (cégek közötti, emberek közötti)
- 2) Politikai versenyelőny (pártfinanszírozás)
- 3) Megélhetési, egészségi (hiány: lakások, élelmiszerek, ellátás területén pl. hálapénz)
- 4) A büntetés elkerülése, kedvezmények megszerzése (pl. közlekedési szabálysértés illetve „előre” vesztegetés – szállítócégek és rendőrök)

Fejletlen országok és diktatúrák

- 1) Gazdasági versenyelőny (cégek közötti, emberek közötti)
- 2) Politikai versenyelőny (pártfinanszírozás illetve támogatók lekenyerezése)
- 3) Megélhetési, egészségi
- 4) A büntetés elkerülése
- 5) Életmentés

Megélhetési korrupció a rendszer része, alacsony tisztviselői fizetések természetes kiegészítése a „csúszópénz, hálapénz”. Az „Életmentés” kategória talán szokatlan, de gondoljunk arra, hogy a történelem folyamán is voltak és jelenleg is vannak

olyan helyzetek diktatúrákban, háború által sújtott országokban, sőt sajnós elvileg demokratikus berendezkedésű, de politikailag instabil országokban, ahol egy őr, fegyőr, határőr megvesztegetése életet menthet. Szigorúan véve ez is korrupció, de nem gondoljuk úgy, hogy erkölcsstelen, legalábbis a vesztegető részéről.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BISOGNO, E. – Alvazzi del FRATE – A. DAVIS, P.: „Corruption in Afghanistan, UNODC, 2010
- CSERMELY P. – FODOR I. – Eva JOLY – LÁMFALUSSY S.: Szárny és teher, Bölcsék Tanácsa Alapítvány, 2009. 127-216. o.
- FÖLDVÁRI Zs.: „Mit tudhatott Mensdorff, hogy a Bae konzern 87 milliárd forintot fizetett?“, HVG Online, 2010. febr. 8.
- GOMBÁR Cs.: „A korrupció mint közrössz, Írások a korrupcióról, (szerk. GOMBÁR Cs., HANKISS E. – LENGYEL L. – VOLOSIN H.): Korridor-Helikon, 1998. 47-87. o.
- R. HAHN V.: „A hullámok Tony Blair bokáját verdesik“, Népszabadság 2006. július 14.
- HEIMANN, F. – VINCKE, F. (eds.): Fighting Corruption, International Corporate Integrity Handbook, International Chamber of Commerce, 2008
- HORVÁTH G.: „Robbant a republikánus lobbibomba“, Népszabadság, 2006. jan. 4.
- KIRCHKOPF, L. szerk.: Hogyan előzzük meg a korrupciót? Corvinus Egyetem, 2009
- KRÁNITZ M.: A korrupciós bűnözés, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1988
- LÁZÁR Gy.: Arisztokraták és Gripenek, Élet és Irodalom LIV (6), 2010. február 12. (A svéd STV televíziós csatorna díjnyertes Uppdrag Granskning programjában sugárzott filmriportok felhasználásával.)
- LENGYEL László: Esszé a politikai korrupcióról, Írások a korrupcióról, (szerk. GOMBÁR Cs. – HANKISS E. – LENGYEL L. – VOLOSIN H.): Korridor-Helikon, 1998, 105-123. o.
- Magyar Narancs (2010. márc. 11.) szerkesztőségi cikk
- MIHÁLYI Péter, „A korrupció mint bűnbak“, Népszabadság, 2010. február 16.
- MILLER, W. L. – GRODELAND, A.B. – KOSHECHKINA, T.Y.: „Áldozatok-e vagy tettestársak-e az emberek? – Az ajándékok és vesztegetések használata hivatalnokok befolyásolására Kelet-Európában“. Open Society Institute, 1998
- OECD/DAC, Policy paper on anti-Corruption, 2006
- SEPPÄNEN, M. – VIRTANEN, P.: Corruption, Poverty and Gender. With case studies of Nicaragua and Tanzania, Ministry of Foreign Affairs, Finland, 2008, 52-151.o.
- SHANG-JIN Wei: Corruption in Economic Transition and Development: Grease or Sand? UNECE Spring Seminar, Genf, 2001
- SULLIVAN, R.: How the Olympics Were Brought? Time, 1999. január 25. Címlap: The Olympics Scandal
- Time, 2004. december 13.

Time, 2005. április 11.

Time, 2006. május 1.

Transparency International, Global Corruption Report, 2006

TUMULTY K.: „The man who bought Washington”, Time, 2006. jan. 16.

Utstein Anti-Corruption Resource Centre (U4) <http://www.U4.no>

VIUHKO, M., LEHTI, M., TAYBAKOV, A., KLEMETSOV, P., DEMIN, P., TUMANOV, R.: Corruption on the Finnish-Russian Border, Heuni, Helsinki, 2009

WALLACE, Charles P.: Kohl's Disgrace. The Harder They Fall, Time, 2000. január 31, 22. o.

WALSH, J.: „Világháború a megvesztegetés ellen”, Time, 1998. június 12.

WALSH, J.: A World War on Bribery, Time, 1998. június 22. , 17. o. Címlap: The Cancer of Corruption